

УДК 330.332

О. С. Бондаренко,
 д. е. н., доцент, професор кафедри фінансів,
 Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ
 І. П. Адаменко,
 к. е. н., с. н. с. Науково-дослідного фінансового інституту,
 Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ*

O. Bondarenko,
 Ph. D., Professor of Department of Finance, Kyiv National Trade and Economic University, Kyiv
 I. Adamenko,
 Candidate of Economics, Senior Research coworker of Research Financial Institute,
 Kyiv National Trade and Economic University, Kyiv

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено теоретичні підходи до розкриття сутності фінансових інститутів, які відображають сучасні положення інституційної теорії. Визначено роль фінансових інститутів у формуванні потужного фінансового ринку та обґрунтовано перспективні завдання створення ефективної системи регулювання діяльності фінансових інститутів. Доведено необхідність розвитку фінансових інститутів у контексті забезпечення ефективного перерозподілу фінансових ресурсів на основі належного інституційного забезпечення та виокремлено етапи реалізації функціонально-структурної моделі удосконалення діяльності фінансових інститутів з урахуванням особливостей функціонування фінансового ринку України.

The article investigates the theoretical approaches to the disclosure of the essence of financial institutions, reflecting the current situation of institutional theory. The role of financial institutions in the formation of a powerful financial market is determined and perspective tasks of creation of an effective system of regulation of activity of financial institutions are grounded. The necessity of the development of financial institutions in the context of providing an efficient redistribution of financial resources on the basis of proper institutional support is proved, and the stages of implementation of the functional and structural model of improvement of the activity of financial institutions taking into account the peculiarities of functioning of the financial market of Ukraine are identified.

Ключові слова: фінансовий ринок, інституційний підхід, фінансові інститути, фінансова система, інституційна структура, розвиток.

Key words: financial market, institutional approach, financial institutions, financial system, institutional structure, development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах перспективи розвитку фінансового ринку в Україні визначаються розвиненістю та дієвістю фінансових інститутів, які є основою для забезпечення стабільності фінансової системи та ефективною складовою процесу економічного зростання держави. Крім цього, фінансові інститути, створюючи умови для реалізації опосередкованого фінансування в межах фінансового ринку, сприяють інноваційному розвитку національних виробництв, встановленню міжгалузевих зв'язків, формуванню довготривалих відносин між індивідуальними інвесторами та підприємствами у процесі реалізації інвестиційних проектів, що в цілому є чинником активізації структурних і технологічних змін в економіці. Важливим є удосконалення організаційно-економічного механізму реалізації фінансової політи-

ки з урахуванням інституційних перетворень на фінансовому ринку, які визначаються ступенем розвитку фінансових інститутів та створюють можливості саморегулювання економічних процесів.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням розвитку фінансових інститутів присвячені праці В.Д. Базилевича, О.І. Береславської, А.І. Даниленка, А.Т. Євтуха, І.О. Лютого, А.М. Мороза, М.І. Савлука, І.Я. Чугунова, А.А. Чухна та ін. Незважаючи на вагомість наукових праць дослідників, подальшого аналізу потребують питання розвитку небанківських фінансових інститутів, формування взаємозв'язків з учасниками фінансового ринку в процесі реалізації їх функцій для забезпечення дієвості фінансового ринку та оцінки впливу на розвиток фінансової системи України.

* Роботу виконано в межах фундаментальної науково-дослідної роботи (№ 645/20 "Архітектоніка фінансової системи як інструмент суспільного розвитку" 0117U000506).

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є обґрунтування сутності фінансових інститутів, визначення особливостей їх функціонування з урахуванням сучасних положень інституційної теорії та розкриття перспективних напрямів розвитку фінансових інститутів з урахуванням специфічних рис функціонування фінансового ринку України.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах динамічних змін, що відбуваються в економіці України, дієвість фінансового ринку визначається структурними складовими системи соціально-економічного розвитку, що неможливо без ефективної фінансової системи, досконалості її функціональних ланок, які обслуговують грошовий обіг між економічними суб'єктами та виступають самостійною сферою фінансових відносин.

Фінансовим інститутам належить вагома роль у реалізації політики економічного зростання. Фінансові інститути виконують основні завдання у структурі вітчизняного фінансового ринку — забезпечують переміщення фінансових ресурсів між учасниками фінансових відносин та формують базис фінансового забезпечення інвестиційного процесу. Рівень розвитку національного фінансового ринку, сукупність фінансових інституцій та інструментів визначають інституційні обмеження соціального-економічного розвитку країни. В результаті фінансова політика визначається як вагова складова системи інститутів суспільства. В її межах активна діяльність на фінансовому ринку фінансових інститутів сприятиме посиленню результативності здійснення інституційних змін. Розробка та впровадження комплексної системи регулювання фінансового ринку, використання мікро- та макропруденційного нагляду як єдиного механізму впливу на діяльність фінансових інститутів покликані вирішити проблеми фінансової системи країни [1, с. 67].

Сучасні напрями реформування фінансового ринку проявляються на основі взаємодії різних фінансових інститутів та удосконалюються завдяки розвитку інституціонального підходу. Інституційна структура — система фінансових інститутів, які мобілізують фінансові ресурси відокремлених дрібних власників капіталу та трансформують їх у інвестиції в реальний сектор економіки, створюючи матеріальний базис для економічного зростання [2]. Вона охоплює фінансові відносини, які формуються під впливом домінуючих у суспільстві інститутів, та забезпечують інтеграцію структури в процесі функціонування й розвитку фінансового ринку.

Інституційна структура в межах фінансового ринку реалізує функції фінансового посередництва у напрямі створення моделі фінансового забезпечення інвестиційного процесу, у якій кожен з учасників фінансових відносин отримує максимальний економічний ефект. Завдяки інституційній структурі фінансового ринку функціонує механізм опосередкованого фінансування, який є альтернативою безпосередньої взаємодії учасників фінансового ринку. Опосередковуючи фінансові взаємовідносини і забезпечуючи рух фінансових ресурсів, фінансові інститути акумулюють вільні кошти відокремлених власників капіталу шляхом емісії та продажу влас-

них фінансових активів, а потім інвестують їх від свого імені у фінансові інструменти, емітовані переважно інститутами не фінансової сфери, що діють у межах реального сектору економіки.

Особливості побудови інституційної структури в різних країнах визначались еволюцією здійснення регулюючого впливу держави на розвиток фінансового ринку. Еволюція інститутів — це природний спосіб реалізації інституційних змін у процесі еволюційно-генетичного розвитку, під час якого неформальні інститути набувають формального статусу. Еволюційне накопичення нових інституційних елементів утворює нову інституційну систему як певного типу субординовану сукупність інститутів, що детермінує форми й механізми самоорганізації господарського життя суспільства, мотиви і характер поведінки суб'єктів господарювання [3]. Інституційна структура національного фінансового ринку постійно удосконалюється, а форми фінансових інститутів відображають можливості надання фінансових послуг в конкретних історичних та економічних умовах.

Сучасний розвиток фінансових інститутів значною мірою визначається чинниками інтеграції та глобалізації. Фінансова глобалізація є динамічним процесом, який супроводжується дерегуляцією, лібералізацією ринків та значними інституційними змінами. Фінансові інститути є результатом інтеграційного розвитку фінансового ринку. Підвищення рівня конкурентоспроможності фінансових інститутів на національному рівні повинно орієнтуватися на взаємодію зі світовим фінансовим ринком. Перспективним напрямом розвитку національного фінансового ринку є формування нових фінансових інститутів та пошук відповідних фінансових інструментів з урахуванням національної специфіки та вимог глобального фінансового середовища.

У сучасній фінансовій науці є достатньо дискусійним питання визначення сутності фінансового інституту. Вони відображають сукупність правил поведінки, які обумовлюють формування певних моделей поведінки суб'єктів фінансового ринку, проходження яким дозволяє мінімізувати величину трансакційних витрат і підвищує тим самим ефективність ринкового механізму. Сутність фінансових інститутів розкривається в їх функціях. З позицій інституціональної теорії функції, які виконують фінансові інститути поділяються на дві групи: функції, що характеризують інституційне середовище фінансового ринку в цілому і функції, що характеризують окремі фінансові інститути. Вітчизняний науковець І.Я. Чугунов зауважує, що інституційний підхід передбачає розгляд економіки не як статичної системи, а як системи, що постійно трансформується. Особливістю країн з перехідною економікою, на сучасному етапі розвитку, є постійне проходження інституційних змін фінансової політики, що направлені на посилення її дієвості та адаптації до сучасних тенденцій розвитку світової економіки. Слід зауважити, що у період посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів відбувається поширення економічної конвергенції, у тому числі норм, правил, стандартів здійснення фінансової діяльності.

Фінансові інститути — це організації, які забезпечують дотримання правил і норм поведінки на фінансо-

вому ринку, опосередковують взаємодію економічних агентів на ньому й формують ринковий механізм їх координації, а також акумулюють фінансові ресурси, регулюють доступ до них та визначають принципи їх використання. Відповідно інституційна структура фінансового ринку є сукупністю фінансових інститутів, що регулюються структуровані в часі та просторі відносини між економічними агентами, пов'язані з обміном прав власності на фінансові ресурси, а також забезпечують трансформацію якісних характеристик грошових потоків і перерозподіл фінансових ресурсів.

Фінансовий інститут доцільно розглядати як специфічну організаційну форму економічного інституту, що створює умови для переміщення фінансових ресурсів між суб'єктами ринку та виконує певні функції в структурі фінансового ринку. Відповідно інституційна структура фінансового ринку формується на основі субординації виконуваних фінансовими інститутами функцій у процесі виконання фінансових угод та складається з таких рівнів: рівень регулювання (інститути-регулятори фінансового ринку), рівень виконання (інститути, що укладають фінансові угоди зі споживачами фінансових продуктів, тобто фінансові інститути-посередники) та рівень забезпечення (інститути інфраструктури фінансового ринку) [4].

Дослідники виділяють три або дві основні групи фінансових інститутів. Це фінансові посередники, міжнародні фінансові інститути, фінансові інститути-регулятори [5] або депозитні (універсальні комерційні банки, спеціалізовані ощадні, іпотечні й інвестиційні комерційні банки, емісійні банки, кредитні спілки і ощадно-кредитні асоціації) та недепозитні фінансові інститути (страхові й інвестиційні компанії, пенсійні фонди, інвестиційні банківські фірми, лізингові компанії та довірчі товариства [6, с. 22].

Ресурси фінансових інститутів є основним джерелом фінансування інвестицій. За рахунок сформованих ресурсів фінансові інститути беруть активну участь у фінансовому забезпеченні створення і розширеного відтворення нових підприємств інноваційного спрямування на основі механізму венчурного фінансування [7, с. 37—38] та визначають розвиток краудфандингу [8]. Разом з цим, показники діяльності фінансових інститутів відображають певні диспропорції. Концентрація фінансових інститутів характерна для економічно розвинених регіонів та недостатня їх представленість у регіонах із слабким економічним потенціалом. Такий стан речей обмежує можливості залучення ресурсів потенційними інвесторами, стримує використання фінансових інструментів, знижує рівень диверсифікації фінансових ризиків. Для сучасних фінансових інститутів важливим є покращання не тільки кількісних, але й якісних показників їх діяльності. У 2017 році спостерігаються негативні явища у функціонуванні фінансового ринку. Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку на початку 2017 року зареєстровано загального обсягу випуску емісійних цінних паперів 3,61 млрд грн, що менше на 7,37 млрд грн порівняно з відповідним періодом 2016 року. Стосовно діяльності комерційних банків, то з 96 загальної їх кількості 31 банк спрацював зі збитками на загальну суму 169,299 млрд грн. Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення. В

другій половині 2017 року загальна кількість страхових компаній становила 300, у тому числі СК "life" — 36 компаній, СК "non-life" — 264 компанії. Високий рівень валових та чистих страхових виплат характерний для медичного страхування — 58,6% та 63,2%, добровільного особистого страхування — 41,3% та 45,1%, недержавного обов'язкового страхування — 34,7% та 35,2% (з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів — 47,1% та 47,2%). Серед інших небанківських фінансово-кредитних установ у Державному їх реєстрі відображалося біля 600 фінансових компаній, 230 юридичних осіб лізингодавців та 470 ломбардів.

Підвищення рівня ефективності системи функціонування фінансових інститутів є вагомим чинником, що здатний забезпечити розвиток вітчизняного фінансового ринку. Це має відбуватися на основі реалізації комплексу заходів, спрямованих на стабілізацію фінансової системи держави. В Україні для цього була розроблена Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 р. [9], основною метою якої є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток країни завдяки ефективному перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного конкурентного середовища згідно зі стандартами Європейського Союзу.

Для цього перспективні завдання розвитку фінансових інститутів в економіці України мають відображати реалізацію відповідної функціонально-структурної моделі в розрізі таких складових:

1. Обґрунтування способів, методів та інструментарію інституційних змін на фінансовому ринку.
2. Визначення суперечностей розвитку інституційної структури фінансового ринку та діяльності фінансових інститутів.
3. Вибір цілей розвитку фінансових інститутів та сприяння консолідації інтересів учасників фінансових відносин.
4. Обґрунтування інструментів вдосконалення інституційної структури фінансового ринку.
5. Розроблення послідовності застосування інструментів вдосконалення діяльності фінансових інститутів.
6. Імплементация розробленого комплексу заходів до інституційної структури фінансового ринку України.
7. Активізація участі фінансових інститутів у сприянні розвитку вітчизняного бізнесу, підтримці наукових досліджень, впровадженні інновацій.

Перспективним завданням розвитку фінансових інститутів є усунення внутрішніх суперечностей побудови інституційної структури фінансового ринку. Це обумовлено тим, що наявна банківсько-орієнтована модель регулювання фінансового ринку не дозволяє повною мірою впливати на процеси розвитку фінансового ринку. Кожна складова інституційної структури фінансового ринку має відображати місце та роль фінансового інституту у забезпеченні ефективного функціонування страхового, фінансового, інвестиційного, соціального організаційного, наукового аспектів господарської діяльності.

Формування ефективної системи регулювання діяльності фінансових інститутів потребує виконання таких завдань:

- формування сприятливих умов для появи нових фінансових інститутів;
- спрямування економічних реформ в країні на підвищення рівня і якості життя населення, стимулювання заощаджень і підвищення потенціалу розвитку фінансового ринку;
- посилення конкурентоспроможності вітчизняних фінансових установ;
- поширення інформаційної прозорості здійснення діяльності, імплементації до нормативно-правової бази та запровадження в практику міжнародних стандартів надання фінансових послуг;
- розвиток системи фінансового моніторингу та контролю;
- створення сприятливого інвестиційного клімату;
- забезпечення прозорості фінансових операцій;
- впровадження нових вимог до систем внутрішнього аудиту та контролю за діяльністю фінансових інститутів.

Ефективний розвиток фінансових інститутів в економіці України залежить від належного інституційного забезпечення та поетапного виконання визначених завдань. Для цього структурна модель вдосконалення діяльності фінансових інститутів має відображати певні завдання в межах визначених інституційних рівнів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, система фінансових інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних фінансових взаємовідносин у процесі формування, регулювання та використання валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Розвинута система фінансових інститутів формує потужний фінансовий ринок. Сучасний етап розвитку фінансового ринку є досить динамічним і важкопрогнозованим, що визначає значні можливості для використання інноваційних заходів та провадження процесу реформування. Визначені перспективи розвитку фінансових інститутів розкривають нові можливості для удосконалення інструментарію регулювання фінансового ринку та пошуку нових фінансових інструментів. Посилення інституційної спроможності фінансового ринку, підвищення рівня прозорості діяльності фінансових інститутів сприятимуть зростанню функціональної ефективності системи фінансового регулювання та, як наслідок, стабільності фінансової системи держави. Тому подальші наукові дослідження будуть спрямовані на пошук дієвих інструментів координації фінансових інститутів у сфері підтримки розвитку реального сектору економіки та забезпечення фінансової стабільності держави.

Література:

1. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень // Економічний часопис-XXI. — 2016. — № 3—4 (2). — С. 66—69.
2. Вірченко В. В. Інституційна структура фінансового ринку та її роль у комерціалізації результатів інте-

лектуальної діяльності / В.В. Вірченко // Фінанси України. — 2013. — № 5. — С. 69—79.

3. Базилевич В.Д. Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В.Д. Базилевич, В.Л. Осецький // Фінанси України. — 2013. — № 5. — С. 19—30.

4. Кравець В.І. Інституційна структура фінансового ринку України: автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.00.08 / В.І. Кравець. — К.: Б.в., 2011. — 22 с.

5. Варналій З.С. Фінансові інститути та їх значення у розвитку сучасного фінансового ринку України / З.С. Варналій // Економіка і регіон. — Полтава: ПолтНТУ, 2016. — № 4 (59). — С. 18—25.

6. Цінні папери: підручник / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько та ін. — К.: Знання, 2011. — 1095 с.

7. Введение в венчурный бизнес / Дж. Сингер и др. — СПб.: РАВИ, 2003. — 356 с.

8. Петрушенко Ю. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проектів соціально-економічного розвитку / Ю. Петрушенко, О. Дудкін // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2014. — № 1. — С. 172—182.

9. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку (у редакції рішення Правління Національного банку України від 16 січня 2017 р. № 28) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>

References:

1. Chuhunov, I.Ya. and Makohon, V.D. (2016), "Budget policy in the context of economic transformation", *Ekonomicznyj chasopys-XXI*, vol. 3—4 (2), pp. 66—69.

2. Virchenko, V.V. (2013), "The institutional structure of the financial market and its role in the commercialization of the results of intellectual activity", *Finansy Ukrainy*, vol. 5, pp. 69—79.

3. Bazylevych, V.D. (2013), "Institutional Concept of Modernization of Financial Institutions", *Finansy Ukrainy*, vol. 19—30.

4. Kravets', V.I. (2011), "Institutional structure of the financial market of Ukraine", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.

5. Varnalij, Z.S. (2016), "Financial institutions and their importance in the development of the modern financial market of Ukraine", *Ekonomika i rehion*, vol. 4 (59), pp. 18—25.

6. Bazylevych, V.D. and Shelud'ko, V.M. (2011), *Tsinni papery [Securities]*, Znannia, Kyiv, Ukraine.

7. Singer, Dzh. (2003), *Vvedenie v venchurnyj biznes [Introduction to Venture Business]*, RAVI, St.Petersburg, Russia.

8. Petrusenko, Yu. (2014), "Croftfunding as an innovative tool for funding social and economic development projects", *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 1, pp. 172—182.

9. National Bank of Ukraine (2017), "Comprehensive program of development of the financial sector of Ukraine till 2020" <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>, available at: <https://www.bank.gov.ua/> (Accessed 05 Feb 2018).

Стаття надійшла до редакції 06.02.2018 р.